

Mateusz Matyszkowicz: Personalista wśród krytyków

Mamy skłonność do redukcowania tego, co czytamy, wyłącznie do stylu, upajamy się formą, najlepiej ostrą, wyrazistą, ponętą

Mamy skłonność do redukcowania tego, co czytamy, wyłącznie do stylu, upajamy się formą, najlepiej ostrą, wyrazistą, ponętą

O życiu i dziełach Tymona Terleckiego możemy od pewnego czasu czytać w kraju. Ten znakomicie wykształcony przez prof. Juliusza Kleinera teoretyk i historyk literatury oraz teatru, wzięty krytyk i wreszcie interesujący eseista większość swojego życia spędził na emigracji. W czasie II wojny światowej wstąpił do powstającej polskiej

armii we Francji i dla niej redagował tygodnik „Polska Walcząca”. Po wojnie współpracował m.in. z Radiem Wolna Europa – dziś z archiwum tego radia (jest umieszczone na serwerach Polskiego Radia, polecam) można odsłuchać wiele audycji jego autorstwa. Przez kilka lat kierował emigracyjnym związkiem pisarzy, a potem spakował walizki i poleciał do Chicago, gdzie wykładał na tamtejszym uniwersytecie.

Terlecki tym się wyróżniał i tym stoi ponad większością naszej współczesnej krytyki, że lubił sam sobie wytyczać ścieżki i szukał dla nich mocnej podstawy. Mamy więc teoretyka i krytyka, który nie bał się pisać programów, chętnie sięgał do filozoficznych źródeł i przekładał je na programy literackie. W czasach, gdy poloniści nie studiują już filozofii, to prawdziwy skarb.

W jego dorobku znajdują się m.in. dwie broszury, które w kraju po raz pierwszy ukazały się nakładem „Więzi” w 1987 r. Tomik opracował prof. Krzysztof Dybciak. To „Krytyka personalistyczna” i „Egzystencjalizm chrześcijański”.

Kiedyś czytałem je z mieszanymi uczuciami. Po pierwsze, Mounier i Marcel, na których opiera się Terlecki, nie należą do mojej bajki. Wolę Maritain, a jeszcze bardziej samo źródło, czyli św. Tomasza. Po drugie, nie wszystkie praktyczne zastosowania mounieryzmu – jak choćby nasza „Więź” czy nieco ostrożniejszy w kierowaniu się tym wzorcem „Tygodnik Powszechny” – cieszą się moją atencją. Ot, są. Niech będą. Sam Terlecki politycznie wybrał inaczej, został przecież na emigracji. Po trzecie, z mounierystami jest taki problem, że nie zawsze wiadomo, kiedy myślą realistycznie, a kiedy bełkoczą.

Co natomiast w tej próbie jest cenne i godne podjęcia? Z pewnością zamysł znalezienia szerszej chrześcijańskiej podstawy pisania o literaturze. Czyli coś, co w katolickim kraju jest nadal deficytowe. Tu nie chodzi o ideologizowanie czytania, ale o znalezienie do lektury właściwego stosunku. Jeśli krytyka musi uwzględniać także koncepcję pisarza, to tę trudno zrobić w oderwaniu od podstaw filozoficznych. I za to poszukiwanie, połączone z ogromną pracą organizacyjną, redaktorską i nauczycielską, niech będzie Terleckiemu chwała.

Więc to wszystko myślę o mounierystach i o Terleckim. Dziś o mounierystach już raczej cicho, znaleźli sobie zasłużone miejsce w historii filozofii i historii inteligencji. Wszelako do ich lektury czasem wracamy. Warto na nowo przeczytać „Co to jest personalizm” Mouniera. Z pewnością warto sięgać po stare numery „Więzi” – choćby po to, by uczyć się na błędach. Skoro jednak znamy dobrze oryginalnych i krajowych mounierystów, poznajmy też emigracyjnych. Jeśli tego nie zrobimy, nasze spojrzenie na intelektualną historię Polski będzie bardzo niepełne.

Jako zachętę może podam jedną rzecz, która zwróciła moją uwagę w trakcie ponownej lektury broszur Tymona Terleckiego. Jako personalista Terlecki krytykował formalizm – nie zgadzał się na redukcję artysty do stylu. Co jasne, atakował też marksizm z jego materializmem, który dla sztuki zawsze okazywał się zabójczy.

Pozostawał mu personalizm wraz z jego wiarą w wolność artysty, choć wiarą wcale nie łatwą i oczywistą, wcale nie negującą wpływu zarówno historii, jak i najbliższego otoczenia. Chodzi raczej o przekonanie, że w piszącym jest coś więcej, niż możemy wyłuskać z kontekstów, w których wyrastał i w których się znalazł.

Czasem mam wrażenie, że tej zasadzie się sprzeniewierzamy i że nasza

krytyka staje się de facto marksistowska, bo nie potrafimy znaleźć niczego, co przekracza ekonomiczny (czyli w tym rozumieniu materialistyczny) interes piszącego. Inni ten interes ignorują całkowicie. Piszą chociażby angeliczne biografie wielkich pisarzy. Kiedy zanikła wiara w prawdziwe anioły, z odsieczą przybyli biografowie intelektualnych cesarzy.

Mamy też skłonność do redukcji tego, co czytamy, wyłącznie do stylu, upajamy się formą, najlepiej ostrą, wyrazistą, ponętą. Przekonanie, że w nas – piszących – jest właśnie coś więcej, coś, co zasługuje na szacunek i uwagę, powinno kierować chrześcijańskim krytykiem. A poza tym, hulaj dusza.

Mateusz Matyszkowicz

Tekst ukazał się w Nowym Państwie

Numer 1 (71)/2012

Tymon Terlecki,
Krytyka personalistyczna, Egzystencjalizm chrześcijański, Biblioteka

Więzi,
Warszawa 1987